

Voda raste.
Vozniki dirjajo mimo njih in pokajo z biči,
gospe pod dežniki govore: Prav, to so delavci,
ki vse zapijo!

Dečki iz hiš se love in kriče: Cigani so prišli.
Pokažite medveda!
Mati ihti, otroci miže, vklejeni v strah,
oče bruha v bolnici kri
in se pripravlja na smrt.

NA VALOVIH MURE

M I Š K O K R A N J E C

Stal je zgoraj na podu ob malem oknu. Glavo je naslonil ob leseno steno in zrl po Muri. Sto metrov višje zavije struga na levo, nekam med meko. Prek je prod, kamor rade sedajo čaplje in ribiči. Na desno je nekaj polja, dalje gozd. Ormošček se tam neha, zato ni svet široko odprt. Vendar slutiš za gozdom prostrano ravnino. V Preku je ta ravnina obrobjena z goricami.

Pogledal je v valove. Zdelo se mu je, da se pelje po strugi navzgor. Valovi se odbijajo ob obeh krnjih ladij, na katerih je postavljen mlin. Ladji tako po malem ploveta, privezani ob obrežje z verigami. Verige se dvigajo in padajo. Edino obrežje se ne spremeni. Na desni ostane kos ravnine, na levi prod z meko in zadaj hribi — vijoličasto pobarvani. Zato pač, ker je večer. Večer je tudi nad Muro, v vodi odsev zarje in zato so valovi kakor da je kri razlita med njimi.

Okrenil se je in stopil v zadnji del mlina. Tudi tam je obstal ob oknu. Na to stran je ravnina široko odprta. Martonski pašnik in njive, nekje daleč ograjene z jagnedi, kakor da je tam konec sveta. Tik zadaj so mlini. Šest jih je. V vrsti stojijo, priklenjeni ob obrežje. Pozibavajo se in kolesa enakomerno režejo vodo. Kakor majhna vas so. Vas, ki potuje bog ve kam. Za trenotek so se ustavili, zdaj na večer. Kolmanov iz Hotize, Fehérjev iz Kota, kjer je Draž mlinar. Žaligov iz Poljane in Tumpov. Koršev, kjer je Ferko iz Kota mlinar. Ferko je priletel človek, pošten in pameten. Sedem otrok ima, pa je vendar srečen. Poleti hodijo na delo, na jesen se vračajo. Katica mu prinaša vsak dan hrano, da mu ni treba hoditi domov. Katica je otrok. Osemnajst let je stara in tako nežna je.

Naci Dominko si je šel z roko po obrazu in obrnil pogled. Prav za prav ni mislil ničesar in vendar kot da ga je nekaj obšlo.

Katica — — —

Misel je preglušilo klicanje zvonca. Tako nenadoma udari sredi vsega in preseka sanje.

Ten-ten. Ten-ten.

To je vsakdanja pesem. Nič posebnega ni v tem. Zdi se ti, da zvonec mora biti, da mora nekaj za trenotek presekati to enoličnost. To ropotanje koles in kamnov, šumenje valov. Nato spet pesem zvonca:

Ten-ten. Ten-ten.

Naci se je okrenil in ostro kriknil v polmrak:

„Nasipavat!“

Glas je udaril v stene, prerezal enakomerno šumenje. Nekje se je zganilo in mlad fant-pomelaj je skočil po stopnicah in začel premetavati s škafi. Medtem ni nehal žvižgati svoje pesmi. Morda je med sanjarjenjem pozabil na zvonec.

„Ali ne slišiš, da zvonil!“ Mlinarjev glas je že umirjenejši. Naci ni jezen, ker mlinarji sploh jeze ne poznajo. Še v besedah je tista umirjenost, neka dolgočasna zaspanost. Pomelaj pozna mlinarja in mu niti ne odgovori.

„Ali boš sam nocoj?“ vpraša z istim glasom.

„Ne“, odgovarja fant leno. „Trije so prišli. Hozjanska Marička, Ferenčeva Magda in stari Baláž.“

Naci za trenotek pomisli. Morda ob imenih prišlih. Vsak tretji dan pridejo drugi. Kdor pač melje. Prihajajo iz vseh krajev in so kakor doma.

„Hozjanska in Ferenčeva, praviš? Kaj se Hozjanska še ni poročila?“

On pozna ljudi iz vseh vasi naokoli. Ne misli nanje, samo ko sliši ime, se pozanima zanje, trenotek pozneje pa pozabi spet. Zanj je življenje ljudi samo toliko pomembno, da zve, kaj je novega, kakor da bi se bal, da bi svet odmrll zanj.

„Le koga naj vzame!“ se smeje fant prešerno, ne morda iz hudobnosti, temveč iz skušnje in iz spoznanja. Zanj je to tako naravna in dosledna stvar, da ni bolj mogoče. „Gospoda ni, kmeta pa ne bi rada. Bogata je pač in v nedeljo se kar gosposko obleče. Še sem je prišla taka. Letos je imela tri ponudbe. No, naj le čaka! Ampak, baba pa je — baba! — Vraga!“ si odgovarja z nekim priznanjem. „Saj pa je tudi lahko! Le kdaj se kaj pretegne? Mlet je prišla! Pff! Misliš, da bo kaj delala? Še praznega škafa ne bo dol nesla!“

Naci ga ni poslušal do konca. Stopil je po stopnicah in se naslonil na vrata. Gledal je brez zanimanja po obrežju, kakor da nobena stvar

ne napravi vtisa nanj. Videl je večerno nebo in je nagonsko dognal, da bo drugo jutro lepo. Videl je soseda Ferka, ki je prenašal vreče na voz, z lahkoto, kakor da je fant. Pipe seveda ne odloži iz ust, kakor tudi ne pozabi vščipniti mlade, polne Američanke, za kar ga ona z bičem ošvrkne.

Katica sedi na kamnu, s hrbtom proti Naciji in se ne okrene. Prinesla je večerjo očetu. Za uro se bo vračala domov, tik pred nočjo. Pes je prišel ž njo, da je ne bo strah med drevjem in ob mejah.

Katica — — —

Nacija je nekaj obšlo, česar pa ni mogel dognati, ker ni niti mislil na tisto. Katica je pač otrok. Osemnajst let ji je. Mogoče ga ljubi, pa saj to ni nič posebnega. Tisto končno, kar je bilo pred dvema mesecema, tudi ni bilo nič takega. To je tako vsakdanje, da se človek še v mislih ne ustavi ob tem, samo nasmehne se, če se domisli.

Zgodilo se je, da je Naci stopil k Ferku v mlin. Ne morda zaradi nje; saj še vedel ni, da je v mlinu. Kakor pač hodijo mlinarji vasovat; popijejo čašo vina, poležejo po klopih in pripovedujejo — samo o tistih zadnjih odtenkih sveta, ki vzvalove do sem.

V koči je sedela Katica; — sama. Saj drugače nikoli ni pomislil nanjo. Otrok je vendar otrok. Komaj, da jo je včasih podražil. Nekoč jo je še celo iz nagajivosti objel; ona se ni nikoli upala ozreti vanj. Pa on tega ni opazil, ker pač ni mislil nanjo.

Ko je vstopil, se je prestrašila in hotela pobegniti. Obstal je ob vratih in se smehljaj, kakor da bi jo rad spravil v še večjo zadrego, prav zaradi tega, ker je otrok. Nemirno se je ozrla po njem. Nato je sedla in povabila pogled. Približal se ji je, da bi se morda samo pošalil ž njo.

„Kaj se me bojiš, Katica?“

Dvignila je pogled. V njegovem glasu vendar ni bilo nič strašnega. Tudi njegov obraz ni bil grozen. Ona pa je zardela in se sklonila. Dvignil ji je z rokami obraz, zrl za trenotek v njene oči, nato pa se sklonil in jo poljubil. Zgodilo se je to tako nenadoma, da je ona samo začudeno odprla ustnice. Sedel je k nji, jo objel okoli vratu in se smehljaj. Ni se branila.

„Katica —“

Ničesar ni rekla, zaprla je oči in kakor da nič ne sliši. Dihala je sunkovito. Nato se je nenadoma naslonila nanj in se ga oklenila z vso silo. Mogoče je kdaj tako na tistem sanjala o tem, tokrat pa je bilo v vsej resničnosti pred njo. In prevzelo jo je. Ni se mogla ubraniti. Obraz je tiščala k njegovim prsim.

„Katica —“

Kakor da je mrtva; ni se ganila. Samo dihala je močno. Sklonil se je nad njo — — —

Dà. Vse to ni bilo nič posebnega. Mlad fant je, lep in mlinar pač. Mlinar od svojega trinajstega leta. Nezakonski otrok, nepoznanega očeta sin, vzgajan s palico vse dotlej, ko je postal mlinar. Zato je bilo njegovo življenje svojevrstno, kakor da je v njem nekaj zagonetnega, nekaj, česar ni bilo mogoče dojeti. Prihajala so dekleta mlet, mlada in razkošna. Ljubil jih je z neko blaznostjo; ko pa so zjutraj odhajala, so se smejala, kakor da se ni nič zgodilo. In komaj da se je včasih spomnil in se nasmehnil. Vse to brez vsakršne bolesti in razočaranja. S tisto hladnostjo, ki jo imajo samo mlinarji.

Toda v vsem tem je bilo vendar nekaj čudnega. Tisti začudeni pogled mu je kdaj pa kdaj splaval pred očmi in kadar je zagledal njo, kako prinaša očetu hrano, ga je vselej obšlo nekaj, pred čemer bi bil rad pobegnil, pa ni mogel. Šel je v mlin, da mu je ropot koles preglušil misel; da je pozabil vse.

Katica — — —

Okrenil se je od vrat in skoraj zadel ob Hozjansko, ki se je široko zasmejala in pokazala svoje bele zobe.

„Mariča!“ je dejal in jo vščipnil. „Te pa bova mlela nocoj?!“

„Ne vem, če pojde kar tako. Saj ti tako vsako noč melješ“, se mu je zasmejala. „Spal bi rajši!“

„Jutri, ko bo svetek.“

„Na proščenje bi šel —“

„Kaj bom sam na proščenju?“

„Plesala bova —“, se mu je spet zasmejala.

V sobi je sedel stari Baláž s pipo v ustih. Dal je Naciju roko in govoril glasno, kakor da so vsi gluhi, ko sam ne sliši dobro.

„Boste tudi vi mleli, dedek?“ mu je zakričal Naci v uho. „Potem zvonec kar sem prinesemo.“

„Saj sem rekel, moj Bog. Pa so me poslali. Star človek mora, kamor ga pošljejo. Le kaj bom delal? Škaf sicer še vzdignem,“ si je odgovarjal, „pa zame to vendar ni. Krave bi pasel, krave. Zvonca pa kar ne slišim več.“

Magda se je preoblačila, da ne bi svetešnje obleke z moko zaprašila.

„Magda?“ ji je položil Naci roko na ramo.

Nasmehnila se je. V tem nasmehu je bilo nekaj kot daljen spomin. Tisto je zdaj z meglo zastrto. In vendar je bilo nekoč lepo in prijetno.

Naci ni hotel tega opaziti. Govoril je s tistim svojim vsakdanjim mlinarskim glasom.

„Večerjo boš skuhala“, je dejal. „Za tri, če boš hotela.“

„Bom.“

„Moko imaš v vreči v mlinu. Zabelo v loncu.“

„Prav.“

„Za tri tedaj, saj boš jedla z nama?“

Prikimala je.

V kotu poseda Vanek. Vanek je polbrat Naciju; bebast je, komaj kakšno besedo spregovori in še tisto nerazločno. Osemnajst let mu je, obraz njegov je top, oči mrtve, brezizrazne in vendar kot da je v njih skrita tajna groza; glava velika, čelo preočitno. Ustnice široke in usta vedno odprta, da se mu v desnem kotu neprestano cede slin in polze po bradi. Tri leta je že, odkar živi v mlinu. Mati je umrla in tako sta ostala brata sama: Naci, nezakonski otrok, in prav tako Vanek. Morda je prav zaradi tega skrita tista tiha groza v bebčevih očeh, tista nedoločna misel.

Tako sedi ta siromaček, mirno in brez zanimanja. Ves dan igra na tamburico vedno isto pesem. Ta pesem je tako enolična, kakor ropotanje mlinskih kamnov, kakor šumenje vode; samo da še povečava in poenoliči to enakomernost.

Kakor jo igra, jo sproti tudi pozablja. Kadar pride Naci, ga boječe pokliče.

„Nati —!“

„Kaj bi —?“

Naci dobro ve, kaj hoče brat, vendar ga vpraša. Glas mu je sicer osoren, pa je le v njem nekaj kakor bolest. Vanek pokaže na tamburico.

„Pozabil si! Tako!“ In mu zapoje:

„Marija je po polji šla,
na rokaj nesla Jezusa —“

S temle prstom začni! Tu, dà, tako —“

Bebasti nato spet igra in je srečen. Tako vdano in srečno se ozre po bratu. Potem igra kar naprej, vedno isto pesem, enolično in vendar polno življenja —

„Marija je po polji šla,
na rokaj nesla Jezusa —“

Zvečer, ko je že zarja zamrla, je Naci odšel k Ferku. Pomelaj ga je ustavil pred brvjo, kakor bi nekaj rad.

„Naci“, ga zaprosi. „Ali bi lahko šel nocoj? Za eno urico vsaj?“

Naci obstane in ga nekaj časa motri.

„Kam hočeš iti?“ Glas je hladen, ne ljubezniv ne sovražen. „Vasovat. Na Hotizo? Kdo bo pa zasipaval?“

„Z dekletoma se bom zmenil. Do polnoči oni, potem jaz. Oni dve pozneje itak zadremljeta in nista za delo.“

„Le zmeni se. Samo če bo zvonec preveč zvonil, vas vse vkup pomečem iz mlina; razumeš?“

Fant se nasmehne. K dekletu pa le pojde. Veselo zažvižga predse.

Nato je Naci stopil k Ferku. Rad je zahajal tja. Zakaj, o tem ni premišljal nikoli. Ferko je star, ima kopico otrok, pa je vendar v njem polno življenja, tiste zdrave kmečke razigranosti in dovtipnosti. Ob dekletu prav tako kakor ob stari ženski.

Morda je to zaradi sreče, zaradi otrok; zaradi hišice in dvoje kravic.

V mlinu je Naci našel samo Katico in se je hotel že vrniti.

„Katica“, je dejal nekam mehko. „Kaj si sama?“

„Sama. Oče spijo.“

„Ali naj grem?“

Ni odgovorila. On je zaprl dveri in sedel na klop. Prižgal si je cigareto, se zleknil po starih vrečah in se zazrl v strop. Komaj včasih je pogledal po njej. Sedela mu je nasproti s povešeno glavo, kakor da bi rada šla, pa si ne upa. Ostala bi rada, pa se boji.

„Saj pojdem. Potrpi, da pokadim. Tako v miru je lepo kaditi; spuščaš dim in misliš o čemerkoli. — Mislil sem, da pridem prav in me ne boš odganjala.“

„Saj te ne —“, je dejala preplašeno.

„Želiš pa le, da bi šel.“

Ni odgovorila, samo ozrla se je.

„Jutri bo nedelja“, je nadaljeval brez poudarka.

„Dà.“

„V Poljani je proščenje. Donatovo. Greš k maši? Lani sva bila“, jo je pogledal smehljaje. Tudi ona se je nasmehnila, pa je bilo polno bolesti v tem.

„Dà.“

„In plesala sva. Takrat si prvič plesala. Ti, Katica ti! Saj si bila še otrok. Pa tudi rada si me že imela? Vsaj tako malo —! No, človek se spremeni. Jutri bi hotel spet iti. Bi ti ne šla?“

„Ne —“

„Pomisli, kako bo lepo. Koliko ljudi pride. Muzika bo in ples. Ostala bi do večera. Potem bi se vrnila. Seveda sama. Morda bi me spet rada imela, Katica, kaj misliš?“

Gledal jo je. Dihala je sunkovito, ustnice je imela stisnjene. Nato je nenadoma padla k njegovim nogam in zaihtela. Jokala je krčevito in se zagrizla v ustnice.

Naci je osupnil. Prijel jo je in jo skušal dvigniti.

„Zakaj jočeš“, je dejal nežno. „Kaj je treba jokati in še pred mano. Saj ti nisem nič storil!“ Kaj res joče pred njim! Otrok pač. In še ženska povrhu. Ženska kriči kot blazna. Nekaj minut, nato pa je vse pozabljeno. Pogladi jo po licu, izpolni ji, kar želi, potem pojdi in se ne ozri več po nji.

Dvignil ji je obraz in jo poljubil. Gledala je nerazumevajoče; nenedoma se ga je oklenila in drhtela blazno.

„Moj si! Moj!“

„Seveda sem“, je dejal on mehanično in zdolgočaseno. „Čigav pa naj bom? Torej sem tvoj za ta trenotek, za ta večer, če hočeš.“ Človek mora biti vedno vseh, vsi imajo pravico do njega kakor do mlina: pripeljejo mlet, nato odpeljejo. Vse je tako enostavno.

Posadil jo je na klop in se nagnil k nji.

Onemela je in široko razprla oči.

„Naci!“ je planila nato. Njene oči so bile osteklenele, kakor da so prav zdaj šele dojele njegovo misel.

„Kaj je —?“ jo je gledal.

Položila si je prst na usta in se nekam umirila.

„Sem se skloni! Nekaj ti povem.“

Nagnil se je k nji, pa ni razumel njenega šepeta.

„Glasneje povej —!“

Nasmejala se je. Nekaj čudnega je bilo v tem smehu, v tem tako otroškem smehu, nekaj tako groznega, da je onemel. Njene sinje oči so sijale v čudnem žaru.

„No, otroka bova dobila. Majhnega —“

Planil je, jo pogledal in pridržal dih. Tudi ona ga je gledala. Otroške oči so iskale za razjasnitvijo. Čakala je, da jo objame, dvigne in poljubi.

„No, poljubi me“, je govorila. „Saj si rekel, kako bo nekoč lepo. Majhen dom bova imela. Jaz bom otroka zibala in mu pela. Kravico bova imela, krpico polja, vrt pred hišo. Ti boš mlinar, jaz pa ti bom nosila hrano. Zjutraj, opoldne in zvečer. Tako lepo bo življenje. Ti me boš rad imel in jaz bom mislila vedno nate. Ob nedeljah prideš domov in bova šla k maši. No, vse bo tako lepo. Ne bova živela razkošno, pa srečna bova kljub temu. In otroka bova imela, majhnega kričaća. Naci, saj bo lepo! Ti boš mlet, jaz bom delala; vse bo za otroka — za fantka; fantek bo!“

Naci vsega tega ni slišal. Kakor da se je nekaj prelomilo v njem in se mu zvrtilo v glavi, da je izgubil ravnovesje. Vzdrhtel je, se obrnil in šel.

Ona pa je gledala za njim dolgo, nemo, nepremično; nato se je naslonila ob steno. Položila si je prst na usta in strmela po sobici. Stara vreča in suknjiči po klopeh za vzglavje, skleda na mizi in razmetane žlice, vrč z vodo, steklenica s šmarnico, ropot koles, šum vode, enakomerno pozibavanje mlina —; pa vsega tega ni opazila, ni čutila.

Skozi okno se je trgal odsev večernega neba in zadnja sled zarje nekje daleč —

*

Naci je šel po kolniku in za njim je zamirala pesem koles, šum valov in odmev zvoncev, ki so udarjali. Vse je zamiralo, samo noč je bila razprostrta nad ravnino. Na desno gozd, na levo Murica. Kokoškice so se klicale, sicer pa je bil čudovit pokoj. Dalje se je kolnik raztegnil med polja. In Naci je šel za kolnikom.

Ko se je vrnil, je bilo že pozno. Opotekal se je in sklanjal glavo. Po brvi se je lovil do mlina.

Slišal je, kako je Vanek udarjal ob tamburico, trudno in vendar z nekim nagonom:

„Marija je po polji šla — — —“

V sobi se je smejala Mariča razkošno, morda staremu Balážu. Ni mu bilo, da bi razmišljal o tem in poslušal.

Stopil je v sobo. Na mizi je čakala skleda. Vanek je že jedel in Magda tudi. Še Baláž se je povabil. Magda je sedela v kotu s tihim, nerazločnim smehljajem na ustnih. Ni govorila. Baláž je pripovedoval. Glušec! Po trikrat ga je morala vprašati Mariča, ki je že tako kričala. Sedela je ob njem in mu položila roko na ramo.

„Kolikokrat sem ljubil, bi rada vedela“, je pripovedoval Naciju. „Seveda sem. Pa vse to sodi Bog. Človek je mlad in vesel in ne misli na Boga. Stori greh, pa ne ve, kaj je storil. Saj vem, da se norca dela. Pa ji ne zamerim. Mlada je. Vse pride ob svojem času. Otroci se starše igrajo, fant in dekle ljubita prepovedano, mož in žena za otroke skrbita in starost dela pokoro. — Ti se pa le norčuj iz moških. Devica boš ostala, pa v tretji red boš stopila in druge boš opravljala. Človek zgreši cilj in nikoli ne pride do konca. Saj sem bil mlad. Kočijaž. Gospodo sem vozil in dobro se mi je godilo. Konji so jedli na cesti, jaz pa sem k dekletom lazil. Poležiš malo ž njo in greš. Za pol ure se ne spominjaš več. Zakaj sem hodil k njim, ne vem, ljubil jih nisem. Eno sem pa vendar ljubil. Otroka je imela, pa je pobegnila v mesto, ko je vedela, da je ne poročim, ker sem šel k vojakom. No, naprej je zelo enostavno. Pozneje sem marsikaj videl in spoznal. Zdaj ne živita več. Ljubil sem jo pa vendarle. Pa v svetu je mnogo svinjarij, to se pravi greha. Končno

ne veš, ali so ljudje podli ali pa je vse to zelo naravno. — Ti se pa le smeji, življenje ti že pokaže.“

„Poročila se bom“, je dejala. „Ko se malo naužijem.“

„Le —“

„Bi me vzeli, Baláž?“

„Jaz ne, pa tudi nihče drug te ne bo.“

Naci se je zleknil na klop.

„Ne boš jedel?“ je vprašala Magda.

„Ne“, je odkimal. Nato je dejal Mariči: „Piti mi nisi prinesla?“

„Sem. Kako bi pozabila to!“

Vzel je steklenico in nagnil. Pil je dolgo in si nato oddahnil. Magda ga je gledala in ni razumela. Baláž je sam segel po pijači.

„Dejali ste, da vam škodi“, je opomnila Mariča.

„Seveda mi škodi“, se je opravičeval. „Vse človeku škodi, pa smo preslabi —“

Magda je hotela prižgati luč.

„Ni treba“, je dejal Naci. „Tako je lepše. Skozi okno prihaja odsev neba, obrazi so komaj vidni.“

„Onega pa dolgo ni“, je dejala Mariča o fantu, ki je šel vasovat. „H Kolenkovi je šel.“

„Bogata je“, je odgovorila Magda.

„Bogata, kaj pa! Osem otrok, kakšno bogastvo pa je to!“

„No, zanj je dovolj.“

„Pff! Kaj misliš, da ga bo vzela! Mati pa je že pri Žaligovih bila.“

„Naj! Žaligov ni lep, bogat pač.“

„Saj, bogat. Zanje bo dober. Njim ni treba lepih ljudi, bogastva potrebujejo.“

„Tako je pač življenje“, je govoril starec bolj sebi, ko niti ni slišal onih dveh. „Revežev je mnogo na svetu. Vsakdo bi bil rad srečen in bogat. Potem spoznaš, da tistega, kar si iskal, nisi našel, da tistega sploh ni. Poznam ljudi, revno živijo. Pa živijo, ker zato pride človek na svet —“

V mlinu je zapel zvonec. Mariča in Magda sta se dvignili. Naci je še obležal. Nato je tudi sam vstal in šel v mlin. Ni vedel, kam se je namenil.

Spodaj je bila Magda sama. Pri odsevu petrolejke pod stropom je razložil nedoločno črte njenega obraza. Hotel je mimo nje. Spotaknil se je in se naslonil na vrečo.

„Marija!“ se je preplašila. „Saj si pijan —!“

„Dà“, je govoril zase. „Seveda pijan. Kaj pa hočem?“ Za trenotek je obmolknil. „Kaj se me bojiš, Magda? Dà, dà! Magda me je nekoč

rada imela, potem je Magda drugega vzljubila. Pa saj je prav. Takrat sva bila še otroka. Magdica zdaj resno misli in ima bogatega fanta. Jaz pa sem se odtlej svinjarije navadil.“

Prijel jo je za roke.

„Pridi, da te poljubim. Potem te ne bom nikoli več.“ Iztrgala se mu je iz rok.

„Saj sem res pijan“, je dognal. „Kljub temu bi me lahko malo ljubila. Samo za nocoj. — Jutri se ti ni treba spominjati tega. Vse ženske me ljubijo, ki sem pridejo. Zdaj sva sama. Jutri pa bom tudi jaz resen. Začel bom živeti, kakor vsi drugi. Ne bom več neumnosti počenjal. Nocoj bi pa še rad bil svoboden in prost.“

Zbežala je v sobo in slišal je, kako je zasunila dveri, da ne bi mogel noter.

— Saj ima nazadnje prav, da se me je otresla. Človek je svinja in povrhu sem še pijan.

Oprijemal se je vreč.

— Otroka bom dobil. Če se pomisli, v tem ni nič slabega. To se pravi, da bom moral pošteno živeti. Vse dozdanje življenje bo treba pozabiti. Katici bom povedal vse in ona mi bo odpustila. Doma me bo čakala z otrokom. Vsak dan mi bo trikrat prinesla jesti. Prišla bo drobna kot otrok. V ruti bo nesla lonec in v njem jed. Na desnici pa bo imela dete in mi ga bo pokazala: „Glej ga, kričaća najinega!“ Pri-povedovala mi bo o domu, o kravici. Tudi sam bom misil na to. In morda bom srečen, kakor so srečni Ferko in Draž in še drugi. Človek se umiri. Vreče bom prenašal, posedal v koči — vse bo tako enako-merno šlo naprej.

Čutil je, da je v vsem tem vendarle nekaj groze, nekaj, česar ne more dojeti.

— Le zakaj sem šel prej tako od nje? Zakaj ji nisem dal prijazne besede? Zato, ker me je prevarila? Saj me ni. Kaj je ona kriva, če bo otrok? Ne. Ona je sama otrok in komaj razume vse to. To se pravi — kriv sem jaz. Mislil sem, da je ženska, kakršne so druge. Pride mlet, malo se nasmehneš in te rada ima. Drugo jutro se smeji, kakor da se ni nič zgodilo. Zvečer se ničesar več ne spominja. Čaka svojega fanta, da pride vasovat. No, in potem gre vse v redu dalje.

Ona pa ni, kakor so druge ženske. Ljubila me je. Prav za prav bi moral biti srečen, da me vsaj nekdo ljubi. Potem je popolnoma naravno, da bo otrok. Mislila je resno, ljubi me in je hotela biti moja. Ne morem ji zameriti in ji ne smem. Vsega sem torej sam kriv. Ne bi se smel nikoli ozreti po nji. Otroka ne smeš prevarati, to je greh. Staremu

lahko lažeš, ker ti ne verjame. Otroci preveč zaupajo in ne mislijo razsodno. Tedaj moram jutri k nji. Zdaj že pač spi in je ne bom budil. Jutri pa grem na vse zgodaj. Porečem ji, da greva na proščenje. Po poti ji povem, kako mislim. Srečna bo in vesela. Zakaj prav za prav ne bi bila vesela in srečna! Tudi jaz bom lepše živel. Nocoj sem še podlež, jutri bom pa človek. Ljudi je treba osrečiti.

Nato ga je zaneslo po stopnicah. Zdelo se mu je, da ni več tako pijan. Hotel je nasipati.

Zgoraj je našel Maričo, ko je odlagala škaf.

„Mariča“, je dejal in hotel pomisliti. Stala je ob njem in se smehljala.

„Ne dotakni se me, saj čutiš, da si pijan.“

„Kaj se me bojiš?“

„Pff! — Zakaj! Spat pojdi, da boš jutri trezen.“

„Pojdem. Imaš prav. Jutri bom vstal trezen, jutri je zame sploh nov dan. Ti tega ne moreš razumeti. Pa nič ne de. — Prav za prav pa si čedno dekle, Mariča, veselo, z rdečimi lici, postavno. Moje dekle je drobno in tako nekam nežno. Povej, kolikokrat si ljubila?“

„Ne vem“, se je smejala.

Ko jo je prijel za roko, je ni odmaknila.

„Danes lahko mene ljubiš. Nocoj sem še svoboden in prost.“ Potegnil jo je s seboj. „Jutri seve moraš pozabiti vse. Pa to boš itak storila. Ti si bogata in boš dobila bogatega moža. Morda ne bo lep, zato pa zdaj živi! Če ljubiš za eno noč mlinarja, to ni taka stvar.“

Sklonil se je k nji in jo poljubil. Ni se branila. Občutil je njeno telo pri sebi in nekaj divjega, blaznega ga je obšlo, česar ni nikoli tako jasno mislil. Ne, kadar je tako sedel z žensko, sploh ni ničesar mislil. Pri-povedoval ji je karkoli in se potem nagnil k nji. V tem trenutku pa ni bilo tako. Ob njenem telesu ga je obšlo nenadoma nekaj grozotnega, morda zato, ker je bilo telo pijano in neokretno, duh pa je ostal jasen in zre odnekod s čudovito določnostjo.

Mariča se ga je oklenila. Okrogle roke so ga stisnile k sebi. Naslonila se je nazaj na vrečo, ga potegnila k sebi in se mu zagrizla v ustnice — — —

Takrat je planil pokonci z vso silo telesa, ki je bilo pijano, in se opotekel po podu. Ni vedel, zakaj, in ni premišljal. Z neznansko naglico je zdrvel po stopnicah, kakor da bi hotel ubežati nečemu. Opotekal se je po mlinu, odsunil vrata in se zazibal po brvi, kot da hoče priti do zraka; da si oddahne, da jasno pomisli.

Zunaj je bila mesečna noč. Prozorna kot dan. Samo sence so bile določnejše. Zrak je bil svež, kot je sploh v avgustovih nočeh. Ropot koles in šum vode se je trgal v noč in zamiral nekje v gozdu.

Naci je topo strmel predse. Pri Ferkovem mlinu je bilo nekaj ljudi. Stali so in se sklanjali. Naci ni mislil k njim, kljub temu ga je nekaj zaneslo.

„Mrtva je“, je spoznal po glasu mladega mlinarja.

„Kdo?“ je planil Naci.

„Katica“, je dejal Draž hladno in topo vsakdanje.

Katica je ležala na tleh. Obleka se je oprijela telesa, lasje so bili razmršeni, obraz bled in nedoločen, samo oči so osteklenelo strmele mimo teh ljudi nekam v mesečno noč.

„Videl sem,“ je pripovedoval mlinar Draž, „kako je šla mimo kolesa. Varno in brezskrbno. Na koncu se je ustavila. Zdelo se mi je, da potihem joče. Nato se je prekrižala. ‚Katica!‘ sem kriknil. ‚Kaj delaš tam! Jezus!‘ Pa tedaj je že pljusnila voda. Skočil sem v čoln. Šele pri zadnjem mlinu sem jo ujel. Noč je, človek ne vidi dobro. Potegnil sem jo za lase v čoln, pa je bila že mrtva.“

Naci se je sklonil k nji. Ležala je brezgibno, hladna, brez misli na obrazu. Stegnil je roko k njenim ustnam. Nato je šel s prstom od usten k očem; obraz je bil mrzel, voščen, oči tope. To ni bil otroški obraz, otroci niso tako resni ob smrti. Pa ona je bila mrtva, tako mrtva, da ga je obšla groza.

„Sanjala je najbrže“, je razlagal Draž. „Jaz pa sem jo poklical. Pozabil sem, da se taki ne smejo klicati.“

Naci se je vzravnal, za trenotek pogledal Draža, nato pa se okrenil in šel proti mlinu.

Telo je bilo trudno, tudi misel je bila okorna. Zleknil se je v travo, podložil roke pod glavo in zastrmel v nebo. Nebo je bilo jasno, niti meglice ni bilo nikjer, samo mesec je plaval po nebu. Vse to je tedaj čudovito natančno občutil, kakor da prej ni videl poletnih noči.

Tudi Vanekova pesem je bila zdaj izrazitejša. Ni šel še spat. Sedel je in igral.

„Marija je po polji šla,
na rokaj nesla Jezusa.“

Pesem se je mešala med ropot koles, med šumenje valov. Pa pesem se ne sme končati. V brezkončnost mora zveneti, zato, ker je tako enolična in ker je vendar v njej nekaj skrivnostnega.

Tedaj se je Naciju zazdelo, da stoji sredi širnega polja. Polje nima konca. Nekje daleč se prelije v nebo. Po kolniku gre Mati božja z Jezu-

som v naročju. Ko pa je dalje gledal, je spoznal, da je to Katica. K njemu gre v mlin. Na levi nese otroka, zasukanega v veliko raztrgano ruto, v desnici pa v bel robec zavezan lonec.

„Da ga boš videl, kričaća najinega!“ govori z radostjo in s tistim komaj vidnim nasmehom na ustnih. Nato pa nenadoma ni bilo ne Katice ne otroka, samo osteklenele, tope oči so strmele vanj. Ničesar niso imele povedati in ničesar vprašati in bilo je vendar tako mnogo v njih.

— Kako je vse to prav za prav čudno in enostavno, si je dejal Naci. — Mlini, Mura, šumenje valov, to prostrano polje za gozdom. In najbolj čuden je človek. Zgodilo se je. Storil sem greh in ga nisem hotel priznati. V tem je končno vsa krivda. Otrok je bil moj. To je tako naravno, da bolj biti ne more. Jaz pa sem hotel ubežati in sem šel od nje. Sklepala je, da sem jo zavrzel. Sama ne bi mogla živeti z otrokom — hotela mu je dobro in ker se je bala, da bi bila njegova usoda kakor moja, zato je nujno, da je skočila v vodo. Kar je torej podlega pri vsem tem, to sem jaz sam. — Zato jutri ne bo novega dne zame, vse pojde isto pot naprej. Nič se ne bo spremenilo. Samo Katice ni in otroka. Ostalo je to hladno nebo — ropotanje koles — šumenje valov — pesem Vanekova. — Vse je tako razumljivo in vendar je v vsem nekaj čudnega.

Nato je še rahlo slišal pesem bebastega:

„Marija je po polji šla,
na rokaj nesla Jezusa —“

— Tudi ta pesem nima konca —

Vse je kakor to valovje — teče in ne odteče nikoli; kakor šumenje je, kot ropotanje koles: samo včasih udari vmes zvonec, da za trenotek preseka to enoličnost, potem gre vse naprej.

Kako je to prav za prav čudovito!

SKOZI GAJ

STANO KOSOVEL

I

Poslednje barve . . . Jésen dozoreva
v obrisih zime. Truden gaj molči
kot starec v poznih urah mračnih dni,
ko vsak spomin kot ognjevita deva

mu v mrzlih rokah slutenj podrhteja
in se nastopnih ur boji . . . bojí,